

T. MAIORESCU – SEXTIL PUȘCARIU CORESPONDENȚĂ

În 1969, Marta Anineanu semnala prezența în fondul Bibliotecii Academiei Române a 200 de scrisori aparținând lui T. Maiorescu, din care puține văzuseră lumina tiparului. Se sugera publicarea lor integrală, documentele impunând – spunea cercetătoarea – prin „eleganța și bogăția stilului, arta de portretist și de povestitor, cum și finul umor” al semnatarului¹.

În replică, Constantin C. Angelescu opina că decât o restituire în bloc, mai profitabilă ar fi întocmirea – pe baza unei prealabile selecții valorice – a unui catalog, spre a se evita „eroarea săvârșită cu tipărirea *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu, când au fost reproduse însemnările sale relative la temperatura din cursul zilei, telegrame către hoteluri pentru rezervarea de camere sau amănunte referitoare la maladii intime ori indispoziții trecătoare”².

Dacă realizarea catalogului nu se va împlini, Z. Ornea va reuși în 1978 să scoată un consistent volum cuprinzând corespondența primei generații de maiorescieni cu mentorul lor³, complinind, într-un fel, proiectul din 1937 al lui Emanoil Bucuța, *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori, 1884–1913*, care, la vremea sa, regreta că suntem „cultura scrisă cu cel mai mic număr de mărturisiri autobiografice, memorii, jurnale sau scrisori”⁴.

După patru decenii, Z. Ornea aducea alte lămuriri: „În intenția noastră acest volum (spre a cărui realizare năzuim de peste zece ani) este unul de corespondență tematică. Ediția nu-și propune deci să publice corespondența (primită și emisă) a unei sau a mai multor personalități, ci să reconstituie – cu ajutorul corespondenței

¹ Marta Anineanu, „Din corespondența lui Titu Maiorescu”, *Studii și cercetări de bibliologie*, XI, 1969, pp. 145-151.

² Constantin C. Angelescu, „Critică și bibliografie”, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXII, 1971, pp. 214-215.

³ Z. Ornea, *Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*. București, Minerva, 1978.

⁴ Emanoil Bucuța, *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori, 1884–1913*, București, Fundația Pentru Literatură și Artă, 1937, p. 5.

– un fragment de epocă din istoria literar-culturală”⁵. Era surprinsă „din interior prima generație de maiorescieni: procesul plămădirii personalității lor, sub supravegherea protectoare a lui Maiorescu, activismul lor militant în domeniile încredințate. De aceea în intenția noastră a stat corespondența purtată de Maiorescu și gruparea care a preluat conducerea *Convorbirilor* în 1893–1895, augmentată și remaniată până în 1907”⁶.

Un demers recuperator în care Sextil Pușcariu nu putea apărea decât circumstanțial, în raport cu sfera de activitate care îl va plasa în proximitatea liderului junimist – lingvistica. Astfel, într-o misivă expedită lui Maiorescu din Iași, la 25 decembrie 1897, Al. Philippide – spre exemplu – dezvăluia, printre numele celor care își oferiseră colaborarea la *Dicționarul limbii române*, și pe „unul Sextil Pușcariu, stud. phil. în Lipsca”⁷.

Maiorescu îl cunoștea deja pe tânărul universitar din Cernăuți, care îi expediasse un exemplar al *Dicționarului etimologic al limbii române*, publicat în același an, la Heidelberg, în cadrul colecției de lucrări științifice a lui W. Meyer-Lübke. Mai târziu, junimistul – membru în comisia academică și însărcinat cu întocmirea raportului pentru stabilirea noilor norme ale monumentalului proiect – i-l va încredința, în 1905 (după ce fusese, inițial, oferit lui Hasdeu – 1884, iar după 13 ani, plasat lui Al. Philippide).

În 1917, la dispariția lui Maiorescu, Sextil Pușcariu își amintea că i-ar fi sugerat acestuia – după parcurgerea raportului legat de programul *Dicționarului* – ca din comisie să facă parte și I. Bianu, respectiv I. Bogdan. Răspunsul primit ar fi arătat astfel: „Lasă-i numai în pace. Din raportul dumitale văd că ești cu mult mai cuminte și decât Bianu, și decât Bogdan. Părerea mea e că *Dicționarul* trebuie făcut de un om cu pregătire specială. Singurul pregătit ești dumneata. Deci comisia nu are decât să aprobe ceea ce-i propui d-ta și e ridicol când se amestecă toți cu sfaturi și propuneri de îndreptări. D-ta însă gândește-te că Sturdza este un bătrân cu multă bunăvoință care dorește ca dicționarul să fie gata în cinci ani, fiindcă Regele dorește să-l vadă terminat – ca și când știința ar trebui să asculte de porunci regale –, iar Kalinderu e un grec ambițios și șiret, care ar vrea să i se publice numele măcar în prefața lucrării. Sturdza și Kalinderu sunt două forțe contra cărora d-ta nu poți lucra. De aceea aprobă tot ce zic și fă cum crezi d-ta că e bine!”⁸.

În aceeași pagină diaristică, Pușcariu conchidea abătut: „Pe cât de nimerite erau caracterizările sale și de folositoare sfaturile ce mi le dădea, pe atât mă mira uneori cum acest om cu vederi atât de juste, putea fi orbit de prietenii și dușmăni.

⁵ Z. Ornea, *Notă asupra ediției*, în *Titu Maiorescu*, p. XXI.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 348.

⁸ Sextil Pușcariu, [*Titu Maiorescu*], în Ion Popescu-Sireteanu (ed.), *Titu Maiorescu în amintirile contemporanilor*, Iași, Princeps Edit, 2006, pp. 258-259.

[...] În momentul acela îmi amintii de cei ce susțineau că Maiorescu avea o ambiție mare dar suflet puțin și sentimentalism deloc”⁹.

Ardeleanul dădea glas unui clișeu acreditat ulterior de E. Lovinescu, care credea că în schimbul susținerii acordate tinerilor recrutați de el, Maiorescu le cerea „sufletul”. „E aici, negreșit, o exagerare – conchide Z. Ornea, care adaugă: Mai potrivit ar fi să spunem că Maiorescu solicita supușenie absolută, condemnând drastic orice gest opozant”¹⁰. Atitudine cu atât mai de înțeles cu cât mutarea *Convorbirilor literare* la București (1885) nu a însemnat și transferul vechiului spirit, maiorescianismul luând, în fapt, locul junimismului. „Acum tutelă un magistrul, rostind decizii definitive, care nu mai aveau parte – pentru că nu mai avea cine să o facă? – de contraziceri sau contestări, ironiile și iconoclasmul fiind rapid sancționate ca atitudini deplasate într-un asemenea salon simandicos”¹¹, cum era acela al casei Maiorescu, din strada Mercur 1.

Aceeași poziționare a magistrului transpare și din textul primei misive a prezentului grupaj¹²: o autoritate drapată în faldul de mătase rece al urbanității, care își invită corespondentul la drămuirea afirmațiilor, spre a nu leza susceptibilități deja rănite, momentul 1905 fiind unul sumbru în viața lui Maiorescu. De fapt, la fine de veac XIX, evenimente de tot felul îl vor proiecta într-o dispoziție melancolică de care nu se va mai putea despovăra niciodată. Jurnalul consemna că anul 1901 îi fusese ocupat cu „lecuirea decepțiunii și incertitudinii politico-morale, a mâinii tremurătoare la scris, îndoieli despre traiul material convenabil după renunțarea la avocatură”¹³. Același document va reține – exact la data răspunsului expediat lui Pușcariu (20 februarie/5 martie) – astfel de rânduri amare: „Eu, politicește, din ce în ce mai deprimat. Căderea mea la Universitate a fost «un écroulement» de tout mon édifice politique”¹⁴.

Cum Pușcariu nu a putut cunoaște atunci aceste amănunte, peste ani își va aminti un detaliu revelator pentru noblețea caracterului maiorescian: „nu voi uita niciodată – mărturisește el – seara aceea când, întorcându-mă în 1903, obosit, de la bibliotecă, unde stătusem toată ziua, și urcând cele trei etaje ale locuinței mele din Lazarethgasse, gazda îmi spuse că m-a căutat un domn care mi-a lăsat o carte. Cartea era dicționarul retoroman pe care Maiorescu, întorcându-se din St. Moritz, l-a adus studentului din Viena, pe care nu-l cunoștea decât din cele câteva articole de filologie publicate în *Convorbiri*. Iar când doi ani după aceea, Academia premia

⁹ *Ibidem*, pp. 259-260.

¹⁰ Z. Ornea, *Titu Maiorescu*, p. IX.

¹¹ *Ibidem*, pp. X-XI.

¹² Documentele restituite aici au fost puse la dispoziție de conducerea Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, în custodia căruia se află un important lot nevalorificat din corespondența pușcariană.

¹³ Z. Ornea, *Titu Maiorescu*, p. 100.

¹⁴ *Ibidem*, p. 109.

dicționarul etimologic al docentului de la Universitatea din Viena, Maiorescu fu cel dintâi care-mi comunică telegrafic știrea aceasta”¹⁵.

T. Maiorescu

I

București, 20 februarie/ 5 martie 1905

Stimate domnule Pușcariu,

Îmi scrii „știu că nu vă interpuneți bucuros pentru nimeni”.

De unde ai această notiță despre mine? Cine ți-a dat-o a fost un om care nu mă cunoaște.

Am intervenit în lunga mea viață de sute de ori, firește, pentru cine am crezut că merită și când am crezut că poate fi folositor.

Asemenea intervenții, astfel mărginite, îmi par o datorie și sunt, totodată, prilejul celor mai curate mulțumiri, când izbutesc.

Prin urmare, din partea aceasta, te rog să te adresezi totdeauna la mine, fiindcă eu te cred om de valoare și înlesnirea misiunii d-tale științifice este o chestie de interes public.

Dar se vede că nu ești în țară¹⁶. Actualul Ministru de Culte¹⁷ și cu patronii săi, d-nii Take Ionescu¹⁸ și G. Cantacuzino, sunt dușmanii de moarte ai „Junimismului” și „Convorbirilor”, ai lui I. Bogdan¹⁹, N. Iorga, iar în prima linie, sunt în contra mea²⁰.

¹⁵ Ion Popescu-Sireteanu (ed.), *Titu Maiorescu în amintirile contemporanilor*, pp. 261-262.

¹⁶ Între 1904 și 1906, Sextil Pușcariu s-a aflat la Viena, ca docent privat al universității de aici, pe lângă care reușise, cu sprijinul financiar al lui Ion Bianu (Biblioteca Academiei), să înființeze primul seminar de limbă română, ținând cursuri de fonetică generală, de gramatică a limbii române și de gramatică istorică. Pentru alte informații, a se vedea Elisabeta Faiciuc, *Sextil Pușcariu (1877–1948). Bibliografie*, Cluj-Napoca, Clusium – Muzeul Limbii Române, 2000, pp. 141-142. Tot aici, date despre corespondența primită de Sextil Pușcariu și publicată, pp. XXIV-XXV.

¹⁷ Este vorba despre Mihail Vlădescu, deținătorul portofoliului Cultelor între 22 decembrie 1904 – 24 octombrie 1906, în guvernul conservator al lui Gheorghe Grigore Cantacuzino, supranumit „Nababul”.

¹⁸ În 1905, Take Ionescu era încă membru al Partidului Conservator, pe care-l va părăsi în 1908, formând Partidul Conservator-Democrat.

¹⁹ Între 1903 și 1907, direcția *Convorbirilor literare* e preluată de slavistul Ion Bogdan. Iată ce scria în 1909 Sextil Pușcariu: „Cea mai veche revistă din Regat, *Convorbirile literare*, care în 1902 ajunge anul al XXXVI-lea de la întemeiere, era odinioară în fruntea mișcării literare. După ce fondatorii ei s-au retras de la cârmă, a slăbit sub direcția unor elevi ai acestora, până ce, în anii din urmă s-a ridicat iarăși, sub conducerea profesorului universitar din București, d. I. Bogdan. Dar

Simpla bănuială că-ți sunt eu d-tale favorabil, ar fi destul să zădărnicească orice dispoziție bugetară în scopul dorit de dumneata.

Voi căuta însă să lucrez indirect, foarte indirect, pentru ca să se îndeplinească legitima d-tale cerere. Înțelegi însă că împrejurările date nu pot prevedea rezultatul.

În orice caz, îndată ce se va schimba situația politică (și sunt oarecare semne pentru asemenea schimbare în decursul unui an), se va face, desigur, ceva în favoarea bunei d-tale activități.

Cu deosebită stimă,

T. Maiorescu

II

(Pe carte de vizită)

București, oct[ombrie] 1905

T. Maiorescu

felicită pe d[omnul] Sextil Pușcariu pentru publicarea dicționarului etimologic²¹ și-i mulțumește pentru trimiterea prețiosului volum, care va întări și mai mult considerarea de care se bucură autorul în toate privirile.

III

(Pe carte de vizită)

Luni, 3 oct[ombrie] [fără an]

T. Maiorescu

roagă pe vreun binevoitor compatriot să-i comunice în scris la „Hotel” [cuvânt ilizibil], odaia nr. 3, adresa d-lui dr. Sextil Pușcariu.

caracterul ei literar se pierde tot mai mult și *Convorbirile literare* se schimbă pe încetul într-o revistă științifică, singura, la români, bine redactată” (Sextil Pușcariu, *Cinci ani de mișcare literară 1902–1906*, București, Minerva, 1909, pp. 11-12).

²⁰ Peste ani, lucrurile se vor „aranja”, astfel că în al doilea guvern Titu Maiorescu (14 octombrie 1912/31 decembrie 1913), Take Ionescu figurează ca Ministru de Interne, iar Mihail G. Cantacuzino, fiul lui Grigore Cantacuzino, va prelua portofoliul Justiției.

²¹ În luna aprilie a anului 1905 apărea *Etymologisches Wörterbuch*, premiat de Academia Română în 1907. Vezi și Elisabeta Faiciuc, *Sextil Pușcariu*, pp. 13 sqq.

[Dedesubt, cu creionul, e indicată adresa:]

IX Lazarethgasse 28, odaia 10

IV

[Pe aversul plicului poștal]

Cabinetul Ministrului Afacerilor [Străine]

23 oct[ombrie] [19]11. 10-D

Herr Sextil Pușcariu

Professor an der Universität

in Czernowitz

[Antetul paginii întâi]

Cabinetul
Ministrului Afacerilor Străine

București, oct[ombrie] 1911

Confidențial

Stimate domnule Pușcariu,

Răspunde-mi, te rog,

1). Dacă pro[fesorul] Kobler²² a avut însărcinarea oficială din partea Senatului Universității Cernăuți, prin vreo încheiere, vreun proces-verbal sau așa ceva, să reprezinte Universitatea la Serbarea de la Iași²³.

2). Dacă nu, comunică-mi și părerea d-lui rector Saghin²⁴.

Știu că i-a promis ministrul Arion. Dar decorațiile se dau (afară de câteva medalii ca „Bene Merenti”²⁵ și altele) de către Rege, după un raport al Ministrului *de Externe* (subl. T.M.).

²² Franz Kobler, avocat și profesor de drept la Universitatea din Cernăuți.

²³ În septembrie 1911, Sextil Pușcariu participase la jubileul Universității din Iași.

²⁴ Ștefan Saghin (1860–1920), profesor de teologie la Universitatea din Cernăuți, rector al acesteia între 1911–1912.

²⁵ Medalie înființată în 1876 și destinată recompensării meritelor din domeniul literelor, artelor, științelor etc. Desființată în 1931 și înlocuită cu Ordinul Meritul Cultural.

Și, cel puțin, dacă este să i se dea, să știe că numai după intervenția d-voastră, a profesorilor români din Cernăuți, i s-a dat, și să nu mai denunțe studențimea română ca „iredentistă” (subl. T.M.).

Eu nu sunt dispus la o a doua ediție a decorării lui Jeszenski²⁶.

Al d-tale
devotat,

T. Maiorescu

V

[Aversul plicului de expediție]

[Ștampila poștei]
Buc[urești]
13. APR[ILIE] FINANCE

Academia Română
București

D-sale
D-lui *Sextil Pușc[ariu]* (subl. expeditorului)
Profesor universitar

Cernăuți (subl. expeditorului)

Strada Școalei nr. 10

²⁶ Trimitere la una dintre gafele ministrului liberal Dimitrie Alexandru Sturdza, care a menținut din eroare, pe lista celor ce urmau a fi decorați de către suveranul României, aflat în vizită la Budapesta, numele lui Sandor Jesszensky, procurorul general al Ungariei, acela care proclamase verdictul în procesul memorandiștilor. Legenda spune că după constatarea patologiei cerebrale severe a lui Sturdza, neurologul francez Jean-Martin Charcot, aflând că are în față pe primul-ministru al României, a spus: „Fericită țara care poate să aibă un prim-ministru nebun și îl ține zece ani”.

[Pagina întâi poartă antetul:]
ACADEMIA ROMÂNĂ

București, sâmbătă, 31 martie 1907

Stimate Domnule Pușcariu,

Două mici observări asupra bibliografiei pentru extragerea cuvintelor din Dicționarul d-tale:

a) Se citează Brătescu-Voinești cu 2 [sic] publicări ale lui, parc-ar fi 2 [sic] scrieri deosebite. Însă publicarea din urmă, intitulată *În lumea dreptății*, reproduce toate nuvelele și schițele (10 la număr) din cea dintâi, și le mai adaugă 7 [sic] altele, noi. Nu se cade dar să se citeze amândouă, ci numai cea din urmă.

În puținele cazuri unde se vor fi aflând extrase și citate în fișe cuvinte din cea dintâi, redactorul sau scriitorul formei definitive va trebui – cel puțin de acum înainte – să-și dea mica osteneală de-a rectifica citatul după ediția din urmă.

b) Lipsesc din izvoarele extrase doi autori care – după impresia mea – *nu se cuvine* (subl. T.M.) să lipsească: 1) *Duiliu Zamfirescu* (subl. T.M.), ale cărui nuvele, romane și poezii sunt considerate de unii superioare lui Vlahuță, de mulți, o podoabă a literaturii noastre moderne, 2) D. Ollănescu (Ascanio), membru al Academiei Române, ale cărui scrieri, îndeosebi traduceri din Horațiu, merită luare-aminte.

Acești doi autori au trecut în unele cercuri din România și tocmai fiindcă D. Zamfirescu a comis greșeala de a ataca în vechea revistă a d-lui Ollănescu pe d. Slavici ca scriitor transilvănean²⁷, omiterea scrierilor lor din bibliografia Dicționarului s-ar interpreta ca o răzbunare a d-tale și a d-lui Bianu, ceea ce e inadmisibil și ar produce o dușmănie de prisos în contra importantei d-tale lucrări.

Și dacă tot adaugi aceste două nume de autori la bibliografie în corectarea ei definitivă pentru fascicula I, cred că ar trebui să adaugi – chiar dacă nu extragi nimic din ele – vol[umele] III și IV din *Discursurile mele parlamentare*, cel puțin ca citat. Îți voi arăta cândva motivul, la o viitoare întrevvedere personală.

Știi marele interes ce-l simt pentru persoana și pentru opera d-tale și vei înțelege că numai el mi-a dictat aceste rânduri.

Cu deosebită stimă și afecțiune,

T. Maiorescu

²⁷ Este vorba de reacția lui Duiliu Zamfirescu care – vexat de opțiunea Academiei Române, ce acordă premiul „Heliade-Rădulescu”, în 1903, romanului lui Ioan Slavici, *Din bătrâni*, în defavoarea romanului *În război*, cu care concurase – publică în *Revista idealistă* (an I, tom III, nr. 7, septembrie), studiul „Literatura românească și scriitorii transilvăneni”.

P. S.

Dacă admiți adăogirile propuse, cere de la Academie să-ți trimită volumele acelor scrieri și pune să le extragă cel puțin pentru cuvintele ce le redactezi de acum înainte. Important e să figureze și ei printre izvoare.

Alt P. S.

Nu cred că trebuie trecut printre izvoare Saghinescu²⁸. Și d-nii Onciul și Bogdan sunt de părere să-l ștergeți. Saghinescu e aproape smintit. V-a rămas d. Philippide²⁹, dar nici el nu e normal.

THE CORRESPONDENCE OF T. MAIORESCU AND SEXTIL PUȘCARIU

(Abstract)

Due to the generous support of the “Sextil Pușcariu” Institute of Linguistics and Literary History (Cluj-Napoca), who provided us a part of Pușcariu’s correspondence – unfortunately, not put into value until now –, we offer to those interested some letters that reconfirm – if needed – T. Maiorescu’s exceptional teaching skills. Three substantial missives (dating from 1905, 1907, respectively 1911) and several smaller graphical artifacts (visiting cards) signal the presence of the mentor of the cultural society “Junimea” in the proximity of Sextil Pușcariu, only a young promising philologist at the beginning of the XXth century, whose research efforts benefit from Maiorescu’s reputable and trusted guidance. We attach to these texts some historical-literary notes indispensable to the understanding of the cultural context of the time.

Keywords: correspondance, Titu Maiorescu (1840–1917), Sextil Pușcariu (1877–1948), Romanian Language Dictionary, Romanian Academy.

²⁸ Vasile Saghinescu, publicist, autorul unui *Vocabular românesc*, Tipografia Națională, 1901.

²⁹ Alexandru Philippide, întemeietorul școlii lingvistice ieșene. Între 1897–1906 a redactat o primă formă a *Dicționarului limbii române* al Academiei, lucrare încredințată ulterior lui Sextil Pușcariu. Pentru înțelegerea calificativului final atribuit lui Philippide, a se vedea scrisoarea pe care acesta i-o expediază lui Maiorescu, din Iași, la 24 ianuarie 1902, document ce marchează ruperea definitivă a relațiilor între cei doi (*Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni. Corespondență*, Antologie, note și prefață de Z. Ornea. Text stabilit de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Minerva, 1978, pp. 355-356).